

Т. О. Павлова

к. ю. н., доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Однією з найбільш актуальних проблем, що обговорюється у сучасних державах світу, особливо державах, створених на пострадянському просторі, є кримінальна відповідальність юридичних осіб. Аналіз діяльності юридичних осіб засвідчує, що складна організаційна структура підприємств, значна кількість осіб, залучених у сферу цієї діяльності, а також певна децентралізація управління сприяє збільшенню фактів вчинення протиправних дій з їх боку.

Юридична особа – самостійний особливий суб'єкт права, який на правовому рівні наділений відповідним статусом, визначеними правами та обов'язками, можливістю виступати у правових відносинах як самостійний суб'єкт.

У випадку заподіяння діяльністю юридичної особи шкоди суспільним інтересам, які на законодавчому рівні захищаються державою, виникає необхідність у наявності ефективних засобів протидії та стримуванні діяльності зазначеного суб'єкта права.

Теорією права ніколи не заперечувалась можливість застосування правової відповідальності до юридичних осіб. Однак заперечувалась і заперечується можливість застосування окремих її видів (кримінальної, адміністративної та ін.) [1, с. 35].

Традиційно у національному кримінальному праві та законодавстві суб'єктом злочину визнається тільки «фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) може наставати кримінальна відповідальність» [2]. Але це не означає, що у наукових колах та на законодавчому рівні не обговорювалася необхідність впровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Пропозиції запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб висловлювалися при підготовці законопроекту Кримінального кодексу України та наукових колах, але вони не отримали широкої підтримки, оскільки пов'язані із порушенням цілої низки принципів кримінального права, а саме винної відповідальності (суб'єктивного ставлення), особистої (індивідуальної) кримінальної відповідальності, презумпції невинуватості тощо.

У подальшому ратифікація Верховною Радою України низки міжнародно-правових актів зобов'язала Україну привести у відповідність норми національного кримінального законодавства у сфері боротьби з корупцією, хабарництвом та відмиванням грошей. Так, в ч. 1 ст. 26 Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р. (ратифіковано Україною 18.10.2006 р.) зазначено про те, що кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які, з урахуванням її принципів права, можуть бути необхідними для встановлення відповідальності юридичних осіб за участь у злочинах, що визначені цією Конвенцією. У ч. 2 ст. 26 Конвенції також зауважено, що за умови дотримання принципів права держав-учасниць відповідальність юридичних осіб може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною [3]. У ст. 18 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, прийнятої 27.01.1999 р. № ET173 (ратифіковано Україною 18.10.2006 р.), зазначається, що кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення відповідальності юридичних осіб за передбачені цією Конвенцією кримінальні злочини – дачу хабара, зловживання впливом та відмивання доходів, – вчинені на їхню користь будь-якою фізичною особою, яка діяла незалежно або як представник того чи іншого органу юридичної особи та яка обіймає керівну посаду в цій юридичній особі, із використанням: представницьких повноважень юридичної особи; повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; повноважень здійснювати контроль за діяльністю юридичної особи, а також за залучення такої фізичної особи до вищезазначених злочинів у якості співучасника чи підбурювача [4]. У тексті Конвенції згадується термін «відповідаль-

ність», без уточнення галузевої належності такої відповідальності. Після ратифікації вказаних міжнародних нормативно-правових актів Україна намагалася запровадити кримінальну відповідальність юридичних осіб Законом України «Про відповідальність юридичної особи за вчинення корупційних правопорушень» від 11.06.2009 р. № 1507-VI, який набрав чинності з 01.01.2010 р., але вказаний закон так і не застосувався на практиці, втративши силу.

У контексті приведення вітчизняних норм у відповідність до ратифікованих міжнародно-правових актів, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 р. № 1261-VII Загальну частину Кримінального кодексу України було доповнено новим розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Надивлячись на це, сьогодні на законодавчому рівні кримінально-правовий статус юридичної особи чітко не визначено.

Правовий аналіз норм чинного Кримінального кодексу України надає змогу зробити висновок про те, що юридична особа не визнається суб'єктом злочину, оскільки у ч. 1 ст. 18 КК України йдеться тільки про фізичну особу, отже, виникає запитання: «Чи визнається юридична особа суб'єктом кримінальної відповідальності?». У доктрині кримінального права висловлено дві точки зору. Перша точка зору – визнається, інша – не визнається. Розглянемо цю проблему.

Притягнення до кримінальної відповідальності, на нашу думку, відбувається за наступною класичною юридичною схемою: «суб'єкт кримінально-правових відносин» → «суб'єкт злочину» → «суб'єкт кримінальної відповідальності». Будь-який суб'єкт злочину визнається суб'єктом кримінально-правових відносин та як наслідок – суб'єктом кримінальної відповідальності, але не будь-який суб'єкт кримінально-правових відносин визнається суб'єктом злочину та як наслідок – суб'єктом кримінальної відповідальності. Яскравим прикладом другого твердження є юридична особа, яка із запровадженням інституту заходів кримінально-правового характе-

ру, визнана законодавцем особливим суб'єктом кримінально-правових відносин, але не є суб'єктом кримінальної відповідальності, оскільки до юридичної особи не може бути застосовано принцип вини (вина фізичної особи не може розповсюджуватися на юридичну особу), застосування вказаних заходів є похідним від суспільно небезпечного діяння фізичної особи (вичерпний перелік злочинів визначено у ч. 1 ст. 96³ КК України), яке вчиняється від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою.

Отже, про те, що юридична особа є особливим суб'єктом кримінально-правових відносин свідчить наступне: 1) особливі підстави застосування щодо юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, які знаходяться в об'єктивній площині, оскільки, згідно з ч. 1 ст. 96³ КК України, такими підставами є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у п. 1-4 ч. 1 ст. 96³ КК України [2]. Цей перелік, на нашу думку, видається далеко не повним і потребує доповнення за рахунок складів злочинів проти господарської діяльності, злочинів проти довкілля та злочинів проти безпеки виробництва. До того ж необхідно виправити технічну помилку і ввести до переліку складів злочинів у п. 4 ч. 1 ст. 96³ КК ст. 436¹ КК, оскільки, не будучи підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру, цей склад злочину є підставою для застосування ліквідації юридичної особи. 2) Особливий кримінально-процесуальний статус юридичної особи, який пов'язаний із застосуванням вказаних заходів та участю юридичної особи у кримінальному та судовому провадженні відповідно до норм чинного Кримінального процесуального кодексу України. 3) Застосування кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб не пов'язано з реалізацією кримінальної відповідальності та не тягне за собою судимість, хоча і є певне дублювання назви таких видів покарань як штраф та конфіскація, що ускладнює розуміння правової природи заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. 4) Кримінально-правовий вплив на юридичну особу є додатковим, тобто похідним від

діяння фізичної особи, і застосовується лише разом з відповідальністю фізичних осіб.

На сьогодні, згідно з нормами чинного Кримінального кодексу України, юридична особа є особливим суб'єктом кримінально-правових відносин та як наслідок – особливим суб'єктом кримінально-правового впливу, а не суб'єктом кримінальної відповідальності.

Література:

1. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: наук.-практ. посіб. / В. К. Грищук, О. Ф. Пасека. – К.: Юринком Інтер, 2017. – 296 с.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. – Назва з екрана.
3. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16. – Назва з екрана.
4. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. № ET173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_101. – Назва з екрана.